

Criminologie

DD 2017/35

Het prijskaartje van criminaliteit: maatschappelijke kosten van delicten, jeugdgroepen en fraude

Het strafrechtelijk bedrijf is de afgelopen decennia gerationaliseerd en geprofessionaliseerd. Het strafrechtsbedrijf is in toenemende mate benaderd als 'keten' waarin input en output van onderdelen moeten worden afgestemd. Dit past in het streven naar een zo snel mogelijke doorloop van zaken, en in het zoeken naar 'evidence based' strafrechtelijke interventies (hierover schreven wij eerder in DD 2006/56). Een andere uiting hiervan is het zoeken naar een manier om de maatschappelijke schade van criminaliteit uit te drukken in een getal. Wat kosten verschillende vormen van criminaliteit de samenleving zoal, uitgedrukt in euro's?

In de criminologie wordt sinds een tiental jaren serieus werk gemaakt van een wetenschappelijke manier om de kosten van criminaliteit te kunnen schatten. Recent zijn daarover verschillende rapporten verschenen. In februari 2017 verscheen het rapport "Kostbare vriendschappen", van Leerdam en anderen, over de maatschappelijke kosten van problematische jeugdgroepen. In dit rapport wordt voor het eerst onderzocht wat de schade is die is toe te schrijven aan problematische jeugdgroepen en wat beleid gericht op zulke groepen zou kunnen besparen. De afgelopen jaren zijn ook verschillende onderzoeken gedaan naar de maatschappelijke kosten van 'fraude'; een delictsoort waarvan de schade vaak in het verborgene blijft.

In het vervolg van deze rubriek gaan wij eerst in op eerder onderzoek naar de 'kosten van criminaliteit'. Vervolgens bespreken wij recent onderzoek naar de kosten van jeugdgroepen en de kosten van fraude.

Tot slot plaatsen wij in onze slotbeschouwing enkele kanttekeningen bij de benadering van criminaliteit als 'kostenpost'.

Eerder onderzoek naar de 'kosten van criminaliteit'

In Nederland werden al eerder pogingen ondernomen om de overheidsuitgaven aan criminaliteit inzichtelijk te maken. In het jaarlijkse WODC-rapport "Criminaliteit en Rechtshandhaving" van 2005 kwam Molenaar tot een ruwe schatting van zo'n € 20 miljard aan totale uitgaven in verband met criminaliteit. Dat getal lijkt sindsdien niet veel te zijn gewijzigd, getuigt de meest recente schatting van dezelfde auteur in het rapport van 2015. Gecorrigeerd voor het prijsniveau van 2005, is dat bedrag nu 20,2 miljard.

In 2007 schreven Groot en anderen het rapport 'De kosten van criminaliteit', waarin voor het eerst in Nederland met hulp van economische methoden een veelomvattend prijskaartje kon worden geplakt op verschillende vormen van criminaliteit. De aanleiding was de behoefte van de overheid aan 'beslissingsondersteunende informatie' om af te wegen welke interventieprogramma's de overheid het beste kan inzetten.

In het rapport zijn de totale kosten berekend voor tien delicttypen waarvoor voldoende informatie voorhanden was. De belangrijkste kostenpost is die van de gevolgen van delicten. Daarbij gaat het niet alleen om directe gevolgen, zoals de waarde van gestolen goederen en de kosten van medische behandeling, maar ook het productieverlies als gevolg van een bepaald delict en het ondervonden leed. Naast de gevolgen van delicten werden kosten geschat die zijn gemaakt in anticipatie op bepaalde delicten (preventieve maatregelen en verzekeringen) en voor politie, het strafrechtssysteem en penitentiaire inrichtingen. De onderzoekers lieten echter ook weten dat ze sommige kosten niet konden schatten, zoals leed van andere betrokkenen.

Bij veel schattingen kon gebruik worden gemaakt van slachtofferenquêtes. Daarin wordt aan mensen niet alleen gevraagd of ze slachtoffer zijn geworden van een bepaald delict, maar ook wat de schade was, wat er was gestolen, medische gevolgen, of ze na het delict een tijd niet naar het werk konden en ook hoeveel ze uitgeven aan preventie van bepaalde delicten. Dit werd veelal gecombineerd met bestaande schattingen van de waarde van bepaalde goederen, de gemiddelde medische kosten van bepaalde behandelingen en de gemiddelde economische waarde van een dag werken. De uitgaven door de overheid aan het voorkomen en bestrijden van delicten werden geschat door de totale politie- en justitiekosten te inventariseren (inclusief kosten voor vervolging, rechtsspraak, reclassering en het gevangeniswezen), en te wegen voor allerlei zaken, zoals welke delicten voor een meervoudige kamer komen en wat de gemiddelde lengte is van celstraffen voor een bepaald delict.

Het moeilijkst bleek het schatten van de kosten van het aangedane leed door de verschillende delicttypen. De onderzoekers maakten gebruik van een methode waarbij aan slachtoffers in enquêtes is gevraagd om aan te geven wat de emotionele en lichamelijke gevolgen waren van het delict. Deze werden vervolgens vergeleken met verschillende ziektes en medische aandoeningen waarvan eerder was berekend/geschat hoeveel kwaliteit van leven daarmee verloren gaat. Dat kon weer worden vermenigvuldigd met richtlijnen van medische instanties welke behandelingen nog zouden moeten worden uitgevoerd om een jaar in goede gezondheid te winnen.

Uit de berekeningen bleek dat de geschatte kosten van de meeste delicten varieerde van enkele honderden tot enkele duizenden euro's per delict. Gewelds- en zedendelicten zijn relatief kostbaar vanwege het geschatte leed dat zij met zich meebrengen. De geschatte kosten voor moord- en doodslag zijn echter aanmerkelijk hoger vanwege het verlies aan mogelijke levensjaren

in goede gezondheid, het productieverlies, en de kosten voor de tenuitvoerlegging van straffen voor daders. In totaal komen de auteurs uit op zo'n 20 miljard aan totale kosten per jaar voor de door hen onderzochte delicttypen.

Ook buiten Nederland zijn verscheidene pogingen ondernomen om tot een betrouwbare schatting te komen van de (gemonetariseerde) schade van de totale criminaliteit en verschillende delictstypen. Hierover is in 2015 een systematische literatuurstudie verschenen, van Wickramasekera en anderen (in het *Journal of Criminal Justice*). De auteurs vonden 21 studies van voldoende wetenschappelijk niveau; de meesten in de Verenigde Staten, maar ook een aantal in het Verenigd Koninkrijk, Australië, en andere landen, waaronder Polen). De methoden die gebruikt werden in deze studies zijn grotendeels vergelijkbaar met die uit het rapport van Groot en collega's, maar niet alle onderzoeken includeerden zowel directe materiële gevolgen als immateriële gevolgen en indirecte gevolgen als gevolg van noodzakelijke criminaliteitsbestrijding. De grootste verschillen waren te zien bij de berekening van de immateriële kosten voor criminaliteit. Die zijn elders niet zozeer onderzocht door ze te vergelijken met verlies aan levensjaren bij bepaalde ziekten, maar vaker door aan mensen te vragen hoeveel ze ervoor over zouden hebben om bepaalde delicten te ontlopen of door een jury te laten bepalen hoeveel geldschade verbonden zou kunnen worden aan verschillende immateriële gevolgen van misdrijven.

Opvallend was de grote variatie in uitkomsten, niet alleen voor de totale criminaliteit (variërend van iets meer dan 9 miljard tot 3200 miljard in een studie in de Verenigde Staten), maar ook voor afzonderlijke delicten en het aandeel dat zij hebben in de totale schade. Overeenstemming was er wel in de rangordening van typen delicten; moord en doodslag leidt in alle onderzoeken tot de meeste kosten, andere vormen van geweld ook tot relatief veel schade, vermogensdelicten en vernieling minder. De auteurs

concluderen uiteindelijk dat er op dit moment nog geen standaard bestaat voor onderzoek naar de kosten van criminaliteit. Er zijn meerdere redenen waarom de spreiding van de uitkomsten sterk varieert en onderzoekers zouden er goed aan doen ook de onzekerheid in hun schattingen weer te geven.

De kosten van problematische jeugdgroepen in een stad

In februari van dit jaar verscheen het rapport "Kostbare vriendschappen: wat problematische jeugdgroepen de maatschappij kosten", geschreven door Van Leerdam en anderen. Dit was de weerslag van een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie vanuit de wens om meer inzicht te krijgen in de vraag welke maatschappelijk brede effecten voortvloeien uit het groepsgedrag van jongeren in criminele en overlastgevende groepen. Die behoefte leeft niet alleen bij de overheid op landelijk niveau maar ook binnen gemeenten die voor de keuze staan welke maatregelen zij moeten nemen en verantwoord ten aanzien van problematische jeugdgroepen. Een 'prijskaartje' verbinden aan zulke groepen zou helpen bij de keuze en onderbouwing van maatregelen.

Het onderzoek werd uitgevoerd in één grote gemeente (de 'experimentgemeente') in Nederland waar in het verleden via de zogenaamde 'shortlistmethodiek' twee 'criminele jeugdgroepen' en drie 'overlastgevende' jeugdgroepen waren geïdentificeerd. Jongeren uit beide groepen maken zich schuldig aan criminaliteit, maar bij criminele jeugdgroepen gaat het om ernstiger en systematischer vormen die mede worden gepleegd om het gewin. Voor deze groepen kon worden nagegaan welke jongeren door de politie in verband waren gebracht met deze groepen en kon voor deze jongeren allerlei informatie worden gekoppeld uit databestanden van gemeente en jeugdzorg. Dit gebeurde op een geanonie-

miseerde manier. In totaal ging het om de gegevens van 63 jongeren.

De auteurs hebben een brede range aan mogelijke kosten geïdentificeerd. Allereerst hebben zij gekeken naar de criminaliteit en overlast die konden worden verbonden aan jongeren uit problematische jeugdgroepen, gebruikmakend van methoden zoals hierboven beschreven. Daarnaast hebben de auteurs echter gekeken naar de sociaal-economische gevolgen: een verhoogde mate van schoolverzuim en schooluitval, lagere arbeidsdeelname en productiviteit. En ze keken naar problemen op andere gebieden: een ongezondere leefstijl (meer alcohol en drugs), meer gebruik van zorg en vaker schuldenproblematiek. Ook hebben de auteurs een poging ondernomen om de onveiligheidsgevoelens van buurtbewoners in ogenschouw te nemen in de berekeningen, maar dit kon niet worden gekwantificeerd. Verder zijn de inspanningen van politie, justitie, gemeente (leerplichtambtenaren bijvoorbeeld) en zorginstellingen voor jongeren in jeugdgroepen ook in kaart gebracht en berekend.

Een specifiek probleem in dit onderzoek was het identificeren van de kosten die aan problematisch gedrag in groepsverband konden worden toegeschreven. Om dit te doen kozen de onderzoekers ervoor om voor beide typen jeugdgroepen (overlastgevende en criminele) een referentiegroep (of controlegroep) samen te stellen van jongeren met vergelijkbare achtergrondkenmerken. De onderzoekers deden de selectie van de referentiegroepen op basis van gegevens uit de bevolkingsadministratie en gebruikten daarbij gegevens over geslacht, leeftijd en wijk/postcodegebied – met andere woorden vooral jongens die net zo oud waren en uit dezelfde buurten kwamen als de jongeren in problematische jeugdgroepen. Uit het onderzoek wordt duidelijk dat jongeren die deel uitmaken van problematische jeugdgroepen veel vaker te kampen hebben met problemen op het gebied van onderwijs en inkomen, vaker betrokken zijn bij delicten en vaker gebruikmaken van jeugdhulp.

Het rapport biedt een mooi overzicht van de soms hoge percentages problemen onder jongeren in een jeugdgroep. Vervolgens kon aan de hand van allerlei beschikbare databronnen over de kosten van schoolverzuim, lagere arbeidsproductiviteit, de gevolgen van criminaliteit en de kosten van justitiële acties een inschatting worden gemaakt van de kosten in vergelijking met de referentiegroep. Verreweg de grootste kostenpost zijn de gevolgen van de delicten die jongeren uit problematische jeugdgroepen plegen. Daarnaast zijn ook substantiële kosten verbonden aan politie-inspanningen voor de bestrijding van groepsriminaliteit, aan productiviteitsverlies als gevolg van minder opleiding, en aan schuldenproblematiek van jongeren in vooral criminele jeugdgroepen.

In totaal komen de onderzoekers tot een prijskaartje van maar liefst € 1,9 miljoen per criminele jeugdgroep en € 1,5 miljoen voor de overlastgevende variant. Dat maakt duidelijk dat de problematiek rond jeugdgroepen veel maatschappelijke schade met zich meebrengt, en dat het kan lonen om te investeren in aanpak van deze groepen.

Tegelijkertijd moet de kanttekening worden geplaatst dat de berekening nogal wat onzekerheid kent. Met name op de keuze van de referentiegroep is wel wat af te dingen. Het is de vraag of die groep (jongeren van dezelfde leeftijd uit dezelfde buurt) wel echt kan dienen als een vergelijkbare controlegroep. We weten immers dat jongeren die in problematische jeugdgroepen zitten, vaak te maken hebben gehad met een scala aan risicofactoren op gezins-, omgevings- en individueel niveau, en dat zij ook al voordat zij in een jeugdgroep kwamen verhoogde niveaus van criminaliteit hadden. Daarmee lijkt het niet helemaal terecht om alle berekende kosten helemaal toe te schrijven aan het fenomeen problematische jeugdgroep.

De kosten van fraude

De laatste jaren zijn er verschillende schattingen verschenen over de schade en kosten van verschillende vormen van fraude. Dit weerspiegelt het gegeven dat er maatschappelijk veel aandacht en verontwaardiging is geweest over deze vorm van criminaliteit. Mogelijk is dit het gevolg van de daling van de commune criminaliteit van het afgelopen decennium en het belang van de economische schade van fraude in en na de economische crisis. Maar het kan ook samenhangen met recente concrete gevallen, variërend van de wijdverbreide 'Bulgarenfraude' met relatief kleine toeslagen tot fraudeschandalen met grote bedragen in de hoogste regionen van het Nederlandse bedrijfsleven.

Over fraude wordt verondersteld dat het 'dark figure' groot is: het spreekwoordelijke topje van de ijsberg is hier nog kleiner dan bij andere vormen van criminaliteit. Fraude is per definitie verholde criminaliteit en slachtofferschap en schade zijn niet altijd zichtbaar. Ook is de schade vaak diffuus: grote en anonieme collectieven zijn dan slachtoffer, zoals 'de belastingbetaler' die de kosten draagt van fiscale fraude en iedere verzekerde die meer premie moet betalen door verzekeringsfraude. Verder worden frauduleuze praktijken soms voorgesteld als legale zakelijke transacties die heel gewoon en legitiem zijn binnen de betreffende sector. En zeker wanneer daders hoge maatschappelijke posities hebben of het binnen de context van gereputeerde organisaties plaatsvindt, komen deze zaken niet snel in het vangnet van de strafrechtpleging terecht.

In de afgelopen jaren zijn in Nederland wel enkele grote zaken strafrechtelijke aangepakt, onder andere de vastgoedfraudezaak, boekhoudfraude bij AHOLD, de LIBOR-fraude bij de Rabobank, en fraude en corruptie bij SBM-offshore, Ballast Nedam en Imtech. In concrete zaken krijgen we soms een indruk van de ernst of schade. En die is dan vaak zeer aanzienlijk. In de vastgoed-

fraudezaak heeft het Openbaar Ministerie berekend dat de hoofdverdachten zich voor € 250 miljoen onrechtmatig zouden hebben verrijkt. De schade van de boekhoudfraude bij AHOLD is berekend op € 1,2 miljard. Voor haar rol in de fraude met de LIBOR-benchmark voor rentetarieven moest Rabobank 774 miljoen aan boete en schikkingen betalen. Maar Rabobank was niet de enige bank die betrokken was bij deze fraude. De totale schade als gevolg van het manipuleren van het LIBOR-tarief valt niet te berekenen maar moet enorm zijn geweest: \$ 10 triljard aan leningen en \$ 437 biljoen aan CME-eurodollar contracten waren aan de LIBOR-rente gekoppeld.

Meer abstracte vormen van schade laten zich lastig calculeren. Maar juist bij fraude wordt vaak gewezen op de ernst van meer indirecte vormen van schade, die het gevolg zijn van de schending van het maatschappelijk vertrouwen dat verbonden is aan de instituties of sectoren waarin de fraude wordt gepleegd. Het gaat dan om het vertrouwen in de integriteit van de overheid en om het vertrouwen in de economie en bepaalde economische markten. De kredietcrisis van 2007 is daar een voorbeeld van, omdat het verlies van het vertrouwen in en binnen de financiële sector en daarmee het ineenstorten van de economie in de Westerse wereld, het uiteindelijke gevolg waren van wijdverbreide fraude bij het verstrekken van rommelhypotheken en woekerpolissen in de Verenigde Staten, zoals overigens ook in Nederland gebeurde. In sommige gevallen laat de schade van fraude zich ook in fysieke kosten berekenen. Zo heeft de Radboud Universiteit uitgerekend dat de dieselemisiefraude met sjoemelsoftware door Volkswagen uiteindelijk naar inschatting 45.000 gezonde levensjaren gaat kosten.

In 2013 heeft onderzoeksbureau PwC in 2013 onderzoek gedaan naar de schade als gevolg van fraude. Geïnspireerd door de *Annual Fraud Indicator* van de Britse *National Fraud Authority* (NFA) en op basis van een inventarisatie van openbare bronnen heeft PwC een schatting gemaakt van de omvang van

fraude in Nederland. Geschat wordt dat de fraudeomvang in ons land ten minste € 11 miljard bedraagt, ruim € 600 per hoofd van de bevolking. De overheid is de grootste benadeelde met een fraudeomvang van minstens € 7,3 miljard. De fraude tussen burgers en bedrijven onderling bedraagt € 3,7 miljard. Deze bedragen zijn onder andere opgebouwd uit de volgende fraudekosten: fiscale fraude 4,2 miljard, zorgfraude 2,8 miljard, faillissementsfraude 1,3 miljard, verzekeringsfraude 900 miljoen, beleggingsfraude 500 miljoen, acquisitiefraude 400 miljoen, voorschotfraude 250 miljoen en sociale zekerheidsfraude 153 miljoen. De genoemde getallen zijn gebaseerd op openbare bronnen. Indien in de literatuur bandbreedtes werden aangegeven, is steeds uitgegaan van het minimumbedrag. PwC heeft geen verder onderzoek gedaan ter onderbouwing van deze getallen; wel is een indicatie gegeven van de betrouwbaarheid van de gegevens.

Ook het initiatief "1 Overheid" (bestaande uit vertegenwoordigers van o.a. belastingdienst, Justitie en Kamer van Koophandel, zie <http://initiatief1overheid.nl>) kwam tot een ruwe schatting van € 11 miljard als de kosten van fraude. Ook dit bedrag is een optelsom, maar het gaat om deels verschillende soorten fraude met afwijkende schattingen. Het Initiatief vermeldt daarbij wel de bronnen van de schattingen. De jaarlijkse schade van belastingfraude wordt tussen de € 4,3 en € 23 miljard geschat. Onder belastingfraude wordt ook het zwartwerken verstaan (het niet betalen van premie- en loonbelasting). Van de omvang van zwartwerken zijn geen cijfers bekend, maar het Initiatief vermoedt dat er massaal wordt gefraudeerd met toeslagen.

Naast deze generieke schattingen zijn heren der schattingen te vinden van specifieke vormen van fraude. Zo wordt door De Nederlandse Bank en het Openbaar Ministerie de jaarlijkse schade van beleggingsfraude op tenminste € 750 miljoen geschat. De jaarlijkse schade van faillissementsfraude wordt op basis van een on-

derzoeksrapport van het WODC uit 2012 op € 2 miljard geschat. De jaarlijkse schade van verzekeringsfraude wordt door verzekeringsmaatschappijen geschat op € 1 miljard. De jaarlijkse schade van zorgfraude wordt door zorgverzekeraars geschat op € 2 à € 3 miljard. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie doet op dit moment onderzoek naar vastgoedfraude in de pensioenfondsen (vermogen € 650 miljard) ten behoeve van een preventieve doorlichting van de pensioensector.

Hoe 'erg' zijn deze bedragen? Vergeleken met de totale maatschappelijke uitgaven aan criminaliteit voor 2015, geschat door het WODC ingeschat op € 20,4 miljard ('Criminaliteit en rechtshandhaving 2015'), en de eerdere inschatting uit 2007 van € 20 miljard zou fraude dus een aanzienlijke bijdrage leveren, en het bedrag verder op-hogen. Een deel van de bovengenoemde fraudekosten waren namelijk nog niet in de eerdere berekeningen meegenomen.

Bovenstaande schattingen van fraude zijn echter in hoge mate nattevingerwerk, vanwege meetproblemen en het gebrek aan registraties en onderzoeken. Bovendien bevatten de bedragen nogal eens dubbeltellingen. Ook is in de gebruikte registraties het onderscheid tussen administratieve fouten en bewuste fraude niet altijd te maken: duidelijk is dat er teveel of te weinig is betaald, maar voor de kwalificatie van fraude moet duidelijk zijn of dat met opzet is gebeurd. Ook worden fraudebedragen soms gekoppeld aan het witwassen van crimineel geld, dat weer een andere herkomst kan hebben dan een fraudedelict. Hoewel de werkelijke kosten van fraude en fraudesoorten dus onbekend blijft, mogen we op basis van bovenstaande wel veronderstellen dat deze aanzienlijk zijn.

Tot slot

Het is duidelijk dat de afgelopen jaren veel vooruitgang is geboekt in het schatten van de schade en maatschappelijke kosten die zijn verbonden aan verschillende vormen

van criminaliteit. Het bleek mogelijk aan de hand van verschillende informatiebronnen een berekening te maken van de totale gevolgen voor slachtoffers, niet alleen wat betreft materiële schade maar ook wat betreft immateriële effecten. Ook konden allerlei indirecte kosten worden achterhaald en de uitgaven door overheid en burgers voor preventie en bestrijding. Tegelijkertijd werd duidelijk dat veel schattingen omgeven zijn door en grote mate van onzekerheid. Er worden veel aannames gedaan, waarover veel discussie mogelijk is, en er bestaat veel variatie tussen de verschillende schattingen onderling.

Aan het slot van deze bijdrage willen we nog een belangrijke kanttekening plaatsen bij het onderzoek naar de kosten van criminaliteit. Bij dat onderzoek is vooral gebruik gemaakt van indicatoren die in monetaire waarde uitgedrukt kunnen worden. Dit is echter incompleet als we de *subjectieve* beleving van burgers buiten beschouwing laten. Kosten van criminaliteit zijn immers ook uit te drukken in termen van gevoelens van angst, onzekerheid en onveiligheid. Een complicerende factor die daarbij om de hoek komt kijken is dat subjectieve gevoelens niet per se overeenkomen met hetgeen zich in de werkelijkheid afspeelt. Gevoelens en percepties staan onder invloed van vele factoren en die zijn (lang) niet altijd gebaseerd op feiten en daadwerkelijk trends in die feiten.

In 2016 is 17% van de burgers slachtoffer geweest van een of andere vorm van veelvoorkomende criminaliteit (gewelds-, vermogens- en vandalismedelicten). Ten opzichte van 2005 is dat een daling van maar liefst 40% (CBS Veiligheidsmonitor, 2016). Deze al langere tijd dalende trend in de criminaliteitscijfers blijkt uit onderzoek in het kader van enquêtes zoals de CBS Veiligheidsmonitor, maar ook uit de daadwerkelijk geregistreerde criminaliteit. In 2016 gaf ruim een derde (35%) van de burgers aan zich weleens onveilig te noemen. Dit percentage kan gezien worden als substantiële imma-

teriële kosten van criminaliteit die niet zijn meegeteld in de kostenberekeningen.

Interessant is dat de onveiligheidsgevoelens tezamen met de criminaliteitsstatistieken in de afgelopen jaren een dalende trend vertonen. In 2005 voelde nog bijna de helft (48%) van de burgers zich weleens onveilig; dat percentage is dus fors gedaald. Op geaggregeerd niveau, kunnen we dus, met enige voorzichtigheid, zeggen dat de immateriële kosten van criminaliteit in de afgelopen jaren gedaald zijn. Die daling in onveiligheidsbeleving geldt niet alleen in het algemeen, maar doorgaans ook in de eigen buurt en met betrekking tot specifieke situatie. Van belang is, mede in het licht van de hierboven besproken kosten van problematische jeugdgroepen, dat zelfs op plekken waar groepen jongeren rondhangen men zich in het algemeen veiliger voelt in 2016 dan enkele jaren daarvoor (40% voelde zich op dergelijk plekken weleens onveilig in 2016; dat was 44% in 2012).

Tegenover de in deze rubriek beschreven kosten van criminaliteit en de uitgaven aan veiligheidszorg, staat al jaren een daling van de criminaliteit over de gehele linie. Met die daling houden de onveiligheidsgevoelens van burgers (soort)gelijke tred. Analyses van kosten van criminaliteit, zeker als die een stijgende lijn laten zien, lenen zich echter buitengewoon goed voor populistische punitieve retoriek. Simpel gesteld: 'Er zijn enorme en/of stijgende kosten van criminaliteit. We moeten dus nog verdere maatregelen nemen en nog harder straffen om die criminaliteit een halt toe te roepen.' Er is een gereede kans dat dergelijk punitief populisme, gegeven de hierboven besproken trends, de werkelijke kosten (vooral van bestrafing) alsmede de subjectieve kosten (onveiligheidsgevoelens) juist opjaagt in plaats van vermindert.

F.M. Weerman, W. Huisman & J.W. de Keijser